

דבר העורכים

לא יכולנו לחשוב על דרך ראויה ומתאימה יותר להוקיר ולכבד את אמנון רובינשטיין עם הגיעו לגבורות מאשר הוצאת ספר המקבץ מאמרים מתחומים העוסקים באדם, חברה, תרבות ומשפט.

חלקיו השונים של הספר – העוסקים בציון עשרים שנה לחוקי־היסוד שעיגנו את זכויות האדם, בהגדרתה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, בממשל ומשילות, ברב-תרבותיות ומדיניות הגירה, בחינוך ובאמנון כסופר – משקפים אך חלקים מאישיותו, מתחומי עיסוקיו וממורשתו הרחבה והמגוונת של אמנון רובינשטיין.

התלבטנו ארוכות איזה תואר להקדים לאמנון רובינשטיין. האם התואר הראוי להקדמה הוא "פרופסור" או שמא "איש זכויות האדם"? האם "השר וחבר־הכנסת" או שמא "איש החינוך והחזון"? האם "האינטלקטואל הציבורי"? "הליברל הציוני"? "חתן פרס ישראל"? "ההומניסט המובהק"? או אולי "איש התרבות והספר"? ועוד כהנה וכהנה תארים. כולם, כמובן, מייצגים נכונה חלק משמעותי מדמותו ומעשייתו הציבורית של אמנון.

אולם החלטנו לבסוף להלך בעקבות חכמים, שאמרו: "גדול מרבן – שמו". והלא שמו הטוב של אמנון רובינשטיין הולך לפניו בכל אשר יפנה, והצמדת תואר לפני שמו יהא בה כדי לגרוע, ולא להוסיף. טביעות־אצבעותיו של אמנון רובינשטיין האדם ואיש הציבור נוגעות בכל תחומי העשייה בחברה הישראלית.

הקו המחבר בכלל עשייתו של אמנון רובינשטיין הוא אנושיותו הרבה והכמיהה להגדיל ולהאדיר את כבוד האדם באשר הוא. ומכאן המילה "אדם" המופיעה בכותרתו של ספר זה.

אהבת האדם והעולם של אמנון מתמזגת עם ידענותו ויכולותיו הפנומנליות. אדם אשר נקלע לשיחה מקרית עם אמנון יכול לפצוח עימו בשיחה על אחוז בוגרי ההשכלה הגבוהה במדינות צפון אפריקה, להמשיכה בדיון מעמיק על הדוחות החדשים של ארגוני זכויות האדם, לעבור לדיון על מידת השפעתו של הרמב"ם בעיצוב אורחותיה של מדינת־ישראל, ולסיימה במגמות החדשות באומנות המודרנית באירופה של המאה העשרים ואחת. זאת, תוך קבלת המלצה על ספר־קריאה מעניין שיצא לאחרונה. לא לחינם אמר נשיא בית־המשפט העליון פרופ' אהרן ברק כי הוא רואה באמנון "לאונרדו דה־וינצ'י של החברה הישראלית".

כל ניסיון להעלות על הכתב את קורות חייו והישגיו של אמנון נידון לכישלון. אף־על־פי־כן מצאנו לנכון לציין חלק קטן מהם לטובת הקוראים שאינם מכירים לעומק את מכלול פועלו.

כאקדמאי פרסם פרופ' אמנון רובינשטיין אחד-עשר ספרים משפטיים ועשרות מאמרים שראו אור בארץ ובעולם. חמישה מספריו תורגמו לאנגלית, לגרמנית ולצרפתית. מן הבולטים שבספריו בעברית ניתן להזכיר את הספר **המשפט הקונסטיטוציוני (החוקתי) של מדינת ישראל**, שהינו ספר-יסוד במשפט החוקתי הישראלי.

אף שעיסוקו המרכזי באקדמיה הוא בתחום המשפט, לא נשאר אמנון רובינשטיין בתחום זה בלבד. אמנון הבין כי המשפט אינו מהות הכל, אלא רק חלק ממרקם חיים שלם, ובהתאם לכך סבר כי אל לו למשפטן להישאר רק בד' אמות המשפט. פֶּדָקֵן הראשון של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל-אביב, היה זה אמנון שהחל בביסוס התפיסה של שילוב לימודי משפט עם דיסציפלינות אחרות – מה שנהוג לכנות "משפט ו...". את התפיסה הזו אימצה אל חיקה ברבות השנים כמעט כל פקולטה למשפטים בארץ.

בבחינת "נאה דורש – נאה מקיים", פרסם אמנון גם מאמרים בתחומים שונים של מדעי החברה. כך, מאמרו של אמנון "עלייתו ושקיעתו של הצבר המיתולוגי"¹, אשר פורסם בשנת 1977, נחשב עד היום מאמר קלסי בסוציולוגיה הישראלית. באופן דומה, מאמרו "שקיעתה, אך לא מותה, של הרב-תרבותיות", אשר פורסם בשנת 2006,² מהווה בסיס חשוב לכל אדם המנסה לחקור את תחום הרב-תרבותיות בארץ ובעולם. נוסף על כך, רק לאחרונה יצא לאור ספרו של אמנון **באין ממשלה**, העוסק בקלקולי המשטר הישראלי ובדרכים לתקנם.³

כאיש הגות פרסם אמנון שישה ספרי הגות ומאמרים. הנושאים המרכזיים בכתביו אלה הם שאלת אופייה התרבותי של ישראל, המתח בין היהודיות והישראליות במדינת-ישראל, והשילוב הראוי במדינה בין "יהודית" לבין "דמוקרטית". הגותו של אמנון מבוססת על תפיסת-עולמו המורכבת, המכילה את שלושת סממני זהותו: יהודי, ישראלי, ליברלי.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק אמר פעם: "יש בן חורין שרוחו רוח של עבד, ויש עבד שרוחו מלאה חירות; הנאמן לעצמיותו – בן חורין הוא, ומי שכל חייו הם רק כמה שטוב ויפה בעיני אחרים – הוא עבד." אמנון, כאיש הגות, הוא התגשמות מדויקת של הגדרת "בן חורין" של הרב קוק. לאורך כל גבורות שנותיו בוחר אמנון את אמירותיו ופעולותיו מתוך עצמאות מחשבתית, נאמנות להשקפת-עולמו ואמונה תמימה בצדקת דרכו. כפובליציסט פרסם אמנון יותר מאלפיים (!) מאמרים, טורי דעה וטורי סְטִירָה במיטב העיתונים בארץ ובחוץ-לארץ. במאמר שפרסם **בהארץ** ביוני 1987 היה אמנון ראש וראשון לעומדים על האקטיביזם השיפוטי של בית-המשפט העליון, תוך שהוא טובע את

1 אמנון רובינשטיין "עלייתו ושקיעתו של הצבר המיתולוגי" **להיות עם חפשי** 103 (שוקן 1977).

2 אמנון רובינשטיין "שקיעתה, אך לא מותה, של הרב-תרבותיות" **הפרקליט** מט 47 (2006).

3 אמנון רובינשטיין (עם אדם וולפסון) **באין ממשלה – איך לתקן את קלקולי המשטר** (זמורה-ביתן, 2012).

הביטוי "משפטיזציה" ומאבחן את ההשפעה העמוקה של המשפט בישראל על כל תחומי החיים.

בשנים האחרונות אמנון מפתח את הקריירה השלישית שלו, הפעם כסופר. במהלך שבע השנים האחרונות הגיע אמנון להישג ספרותי יוצא-דופן בכותבו ארבעה ספרי פרוזה וספר סיפורים אחד. חלק מספריו נהיו לרבי-מכר וזכו בשבחים רבים מפי הטובים שבסופרי ישראל.

כמחוקק כיהן אמנון כחבר בכנסת ישראל במשך עשרים וחמש שנה. במהלך תקופה זו כיהן אמנון כיושב-ראש של ועדת החוקה, חוק ומשפט, של הוועדה לביקורת המדינה ושל ועדות האתיקה והכלכלה. על שמו של חבר-הכנסת רובינשטיין רשומים עשרות חוקים בתחומים שונים ומגוונים. אחד משיאיו של אמנון בעשייתו כפרלמנטר היה התפקיד המרכזי שמילא בחקיקתם, בשנת 1992, של חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו ושל חוק-יסוד: חופש העיסוק. חוק-יסוד אלה מהווים למן חקיקתם העוגן המרכזי של חירויות האדם בישראל. כאן המקום לציין כי ההערכה הרבה שבה זוכה אמנון רובינשטיין האדם והפרלמנטר חוצה מחנות, גבולות, עמדות ודעות – תופעה נדירה בעולם הפוליטי.

כחבר ממשלה שימש אמנון כשר התקשורת, כשר המדע והטכנולוגיה וכשר האנרגיה והתשתיות, אולם גולת הכותרת בדרכו הפוליטית הייתה כאשר שימש כשר החינוך, התרבות והספורט. אמנון לא ראה בתפקיד זה "עוד שלב" בדרכו למעלה, אלא התגשמות של פסגת שאיפותיו. כשר החינוך היה אמנון הראשון שהחל בביצוע המהפכה בהגדרת מטרות החינוך כפי שנוסחו בחוק חינוך ממלכתי משנת 1953. אמנון הוסיף לחוק מטרות חדשות – ערכיות, רלוונטיות ועמוקות – אשר הוסיפו נדבך חדש למשמעות החינוך הממלכתי בישראל.

בכובעו השני כשר החינוך, כיושב-ראש המועצה להשכלה גבוהה, היה אמנון אחראי לאחת המהפכות החברתיות הגדולות ביותר שידעה החברה הישראלית – פתיחת השער למכללות אקדמיות, או בלשונו של אמנון: "הדמוקרטיזציה של ההשכלה הגבוהה". עניין זה נראה כיום מובן מאליו עד כדי כך שאי-אפשר לתאר מציאות אחרת, אולם בשעתו היה זה מהלך פורץ-דרך. מהלך זה יצר שינוי מדהים בנגישותה של ההשכלה הגבוהה לאוכלוסיות שונות בחברה אשר עד אותן שנים לא זכו להיכנס בדלת האקדמיה הישראלית.

יפה תיארה ועדת פרס ישראל לחקר המשפט את פועלו של אמנון בציבוריות הישראלית: "בחי המשפט והציבוריות בישראל מעטים הם האנשים היכולים להשתוות בתרומתם למדינת ישראל כפרופסור אמנון רובינשטיין – כאיש ציבור, כחבר ברשויות המחוקקת והמבצעת, כחוקר וכמשפטן מבריק." אכן כך.

התייחסות רק לפועלו הציבורי של אמנון תימצא גם היא חסרה, שכן כל מי שזוכה להכיר את אמנון באופן אישי אינו יכול לא להבחין ברגישותו, באנושיותו וביחס החם שהוא מעניק לסובבים אותו. לאותן פסגות שכבש אמנון בעשייתו הציבורית הוא הגיע תוך שהוא פועל מתוך אהבת אדם לשמה ושומר על כבודו של כל אדם שנקרה בדרכו.

שמו של הספר שלפנינו, **משפט ואדם**, הוא השם המבטא בצורה המדויקת ביותר את אמנון רובינשטיין – האדם ואיש הציבור. כל ימיו דיבר אמנון "בגובה העיניים", לא גבה לבו ולא רמו עיניו. בשל תפיסת-עולמו וראיית הטוב שבאדם – שבכל אדם – ידע אמנון להעצים, להניע ולהדריך רבים בדרך הטובה. רוב טוב השפיע אמנון ומשפיע על ידידיו וחבריו, מכריו ומוקיריו, ורבים המה.

אנו מקווים שמן המאמרים המוגשים בזאת כמנחת תודה לאמנון יצאו הכל נשכרים: שהכותבות והכותבים של המאמרים הרבים – בעז אוקון, נוריאל אור, ליאב אורגד, חנוך ברטוב, יוכי ברנדס, עופר ברנדס, אהרן ברק, דפנה ברק-ארז, רות גביון, דן גיבתון, שי דוד, אביעד הכהן, אלכס יעקובסון, נילי כהן, אסא כשר, שלומי לוי, אוריאל לין, מנחם מאוטנר, משה מאור, חנן מלצר, דוד נחמיאס, הלל סומר, פניה עוז-זלצברגר, מיטל פינטו, דניאל פרידמן, אביגדור קלגסבלד, רונן קריטנשטיין, יורם רבין, יניב רוזנאי וזיוה שמיר – כולם מוקיריו של אמנון שנרתמו באהבה ובשמחה רבה לכתיבת מאמרים פרי-עטם לספר זה, ייהנו מן האפשרות לכבד את אמנון; ושאמנון והחברה הישראלית בכללותה ייהנו מהמאמרים ומן ההוקרה שבצידם, ונמצאו הכל מברכים ברכת הנהנין.

עלי בוקשפן

ערן דוידי